

HET AFSTERVEN VAN MIJN TROUWEN VRIEND RUTGERS.

Het is mij een behoefte, waaraan ik geen weerstand behoef te bieden, om bij het afsterven van mijn trouwen vriend Rutgers, ook in de *Heraut* zijns in een meer persoonlijk woord te gedenken.

Rutgers is in den fellen strijd, die voor het weer-opleven van het Calvinisme gevoerd moest worden, althans op Kerkelijk gebied, in den vollen zin des woords mijn *alter ego* geworden. Zonder zijn trouwe hulp en medewerking ware het doorzetten van die pijnlijke worsteling eenvoudig ondenkbaar geweest.

Al hadden we beiden aan de Universiteit van Leiden gestudeerd, toch waren we in onze studentenjaren in letterlijken zin vreemd aan elkander gebleven. Ik herinner mij niet, dat hij ook maar één enkel maal mij bezocht.

Dit was te meer opmerkelijk, omdat zijn vader mij steeds in zijn vertrouwen nam, mij tot praetor op zijn College benoemde, en mij veelvuldig in zijn huiselijken kring ontving. Ook met de beide broeders van Rutgers stond ik als student in veel nauwere relatie. De oudste was schaakspeler van naam, en dit hooge spel trok ook mij destijds sterk aan. En zijn tweede broeder was lid van onze privaat-club, zodat ik ook hem veel zag.

Dat desniettemin Rutgers mij nagenoeg vreemd bleef, lag er in hoofdzaak aan, dat hij van een vroeger studiejaar was. Vooral in Leiden ging men als student bijna eeniglijk met zijn cursusgenooten om. Doch stellig werkte tot dit vreemd blijven voor elkander ook niet weinig mede, dat Rutgers reeds destijds zeer beslist orthodox was, terwijl mijn geest toen omdoolde op deels moderne paden.

Ook na den keer in mijn overtuiging duurde deze gescheidenheid voort, zoolang ik predikant was. Noch te Beesd, noch te Utrecht, noch in Amsterdam kwamen we, als predikanten, met elkander in aanraking. En ook toen ik lid van de Tweede Kamer werd, en kort daarop mijn zoo langdurige ziekte volgde, bleven we elkander nagenoeg vreemd.

Het was 's Hertogenbosch dat ons ten slotte met elkander in aanraking bracht.

In die hoofdstad van Noord-Brabant toch leefden destijds Rutgers als predikant en de Savornin Lohman als rechter saam, en toen nu van beiden steeds duidelijker neiging uitkwam, om, na Groen's sterven en Kappeijne's niets sparend optreden, op verweer bedacht te zijn, lag het voor de hand, dat ik behoefte gevoelde, om in den Bosch steun te zoeken voor de zware worsteling die komende was.

Reeds bij die eerste ontmoeting sprak zich aanstonds een opmerkelijke geestelijke sympathie uit. Rutgers en ik waren persoonlijk van geheel uiteenlopenden aanleg. Onze beider karakters verschilden nietslechts, maar gingen in de grondlijnen vaak tegen elkaar in. Maar het verrassend gelukkige hierbij was, dat we elkander volkomen aanvulden, en in het diepere levensbeginsel ons al spoedig steeds meer als tweelingbroeders gevoelden.

Toen nu de loop der gebeurtenissen wilde, dat we, niet zoo lang na onze nadere kennismaking, Rutgers uit den Bosch en ik uit Den Haag, naar Amsterdam verhuisden, leidde dit aanstonds tot veelvuldig verkeer, tot een alzijdig saambespreken van den hachelijken toestand, en tot een saam zinnen op de meest gereede middelen, om een weeropbloeien van het Calvinisme mogelijk te maken.

In Beesd dacht ik er reeds te zijn, zoo ik maar orthodox in den geest van Beets en Van Oosterzee was, maar na mijn zware ziekte die meer dan twee jaren aanhield, deed nadere kennismaking met Dibbetz, Bechthold en Kühler mij hiervan toch het halfslachtige inzien, en niet lang meer of de reëel Gereformeerde Belijdenis begon ook op mij steeds meer beslag te leggen. Daar nu Rutgers nooit een andere richting was uitgegaan, en hem, van meet af, discipel van Calvin te zijn, de hoogste eere toescheen, was het geheel natuurlijk, dat we al spoedig elkander de hand reikten, om de herleving van wat eens de kracht onzer vaders was, zoo mogelijk door te zetten.

Van breuke met de Hervormde Kerk was toen bij ons nog geen oogenblik sprake. Met Kampen kwamen we in broederlijke betrekking, maar ons beiden bleef het toeschijnen, dat, zoolang alle dwang uitbleef, het saamblijven met geheel den orthodoxen kring in de talrijkste Kerk van ons land geboden was.

Slechts op één ding meenden we te moeten aanhouden: Het moest komen tot een studeeren voor onze aanstaande predikanten aan een Universiteit, die Calvin niet meed, maar zocht. En toen nu uitgemaakt was, dat de drie Rijks-Universiteiten daar geen de minste kans op boden, rijpte aanstonds bij ons het voorhemen, om dan ook niet langer te dralen, maar zonder verder verwijl het plan door te zetten, dat reeds in 1873 met Groen van Prinsterer door was gesproken, en thans geen langer uitstel gedoogde.

Met hart en ziel ging Rutgers toen in die gedachte mede, en ik overdrijf niet, zoo ik zeg, dat de geheele voorbereiding voor de formeele uitvoering van dit veelomvattend plan toen van hem is uitgegaan.

De groote lijnen, die te volgen waren, bespraken we saam, maar de formeele uitwerking van schier alles nam hij steeds op zich; en van achteren kunnen we er niet dankbaar genoeg voor zijn, dat hij toen alles in gereedheid bracht met een praecisiteit, waarvan we nog de rijpe vruchten inoogsten.

Zoo zijn we toen saam collega's aan de Vrije Universiteit geworden, en genoot ik in de rijkste mate van het saam verkeer

met een evenknie, die juist gal en aanvulde wat in mij ontbrak, iets waarbij ik niet dankbaar genoeg kon zijn, dat we, bij alle verschil in aanleg en karakter, toch bij het uitstippelen van de hoofdlijnen schier altoos op hetzelfde punt uitkwamen.

Nooit heeft Rutgers ten kwade, altoos veeleer ten goede op mij ingewerkt. We verstonden elkander zoo door en door, dat we, ook zonder nadere afspraak, steeds bij dezelfde hoofdgedachte uitkwamen.

Dit bleek óók het geval te zijn, toen het, tegen ons beider bedoeling, ten slotte toch tot een breuke met het Hervormde Genootschap bleek te moeten komen.

Die breuke ging noch van Rutgers, noch van mij uit. Op de voorvergaderingen van den Kerkeraad verklaarden we er ons steeds beiden tegen.

Maar, gelijk vanzelf sprak, waren we beiden even vast besloten, geen oogenblik te wijken, indien het Hervormde Kerkbestuur ons dwingen wilde te doen, wat, naar ons beider vaste overtuiging, het Woord des Heeren ons verbood.

Dat wist het classicaal bestuur, en ik zeg niet te veel, zoo ik het hier nogmaals openlijk uitspreek, dat het, juist wijl het dit wist, het doorzette om ons in conflict te brengen.

Men wilde ons dwingen tot het H. Avondmaal des Heeren jonge mannen en jonge dochters toe te laten, van wie vaststond, dat ze de Godheid van den Christus en de verzoening door zijn Kruisdood loochenden.

En nu was het 't opmerkelijke, dat een vonnis, dat deswege door het Classicaal Bestuur gewezen werd, ons beiden, onmiddellijk, de handen ineen deed slaan. We mochten den Christus niet ontrouw worden.

Tegen ons beider zin en bedoelen is zoo de Doleantie toentertijd plicht voor ons geworden, en ook in al wat hieruit volgde, mag ik, met dank aan onzen God, betuigen, dat Rutgers steeds de helft, vaak meer dan de helft der vele *besognes* voor zijn rekening nam.

Herlees maar het lijvig actestuk, dat hij met den heer De Savornin Lohman uitgaf, en ge zult van bladzijde tot bladzijde bespeuren, hoe veel rijker zijn aandeel in de bange worsteling was, dan het mijne.

Zoo hebben we toen van 1878 tot 1917, d. i. bijna veertig jaren, op den meest intiem en meest vertrouwelijken voet saamgeleefd. We waren in letterlijken zin een tweespan, dat, gelijk trekkend, het voertuig op den vaak moeilijken weg vooruit hielp.

Natuurlijk kwam het tot een minder elkander zien, toen ik als Minister mij geheel in Den Haag moest vestigen; maar al had Rutgers niet dan zeer kleine sympathie voor het politieke leven, toch zag hij volkomen helder de noodzakelijkheid in, dat het Calvinisme, evenals van ouds, óók die functie bleef eischen. Nooit heeft hij mij dan ook het betreden van het politieke pad ontraden. Veeleer mij vaak hierbij begeleid, en den steun van zijn arm geboden.

Zoo stond Rutgers al deze veertig jaren onder alle vrienden en geestverwanten mij het naast. Niet als productieve kracht, want de drukpers heeft hij nooit vermoeid. En ook niet om het veelomvattende van zijn ambtsbemoeiing, want een alle ambtgenooten vooruitvliegend ijveraar is hij nooit geweest.

Veeleer leefde in hem de aloude deftige bezadigdheid van den oud-Hollandschen edelman. In alles even keurig en afgemeten, maar juist daardoor aan het strenge in den stijl en aan het eenigszins afgemetene in den vorm niet geheel vreemd.

Het rijke bij Rutgers zat voor mij niet in zijn manieren, noch in zijn gang, maar in de grondwarmte van zijn hart en in de scherpbelijndheid van zijn denkend hoofd.

Wie van nabij weet wat Rutgers voor de Zending op Java, en voor al wat hiernede samenhang, gedaan heeft; en ook weet met wat toewijdende liefde hij zich aan de jongeren ten beste gaf, om 't alles wat met de Zending samenhang, te regelen en in het goede spoor te houden; dus ook weet hoe hij tot in het kleinste toe met heel zijn ziel kon ingaan om 't in goede orde te laten loopen; — die kan geen andere heugenis van dit mij zoo veelzeggend graf medenemen, dan dat groot in 't kleine te zijn tot het laatste toe het kenmerk van Rutgers' optreden bleef.

Rutgers, en hier komt 't altoos weer op neder, was geen veelbezig en geen roerig man in den gewonen zin van 't woord. In meer dan één opzicht stond hij bij menig meer doorzettend ijveraar zelfs ten achter. Doch juist in verband hiernede school zijn kracht in het geheel eigenaardige, en in het zoo bijzondere van zijn levensbemoeiing.

Hij leefde zooveel dieper dan de meeste geleerden, en het is dit diepere leven, dat aan geheel zijn optreden iets eigenaardigs gaf, en hem stempelde tot een soliede persoonlijkheid, gelijk ge er niet licht een tweede onder onze geleerden vindt.

Zelfs zijn gelaat droeg hiervan het stempel, en hieruit verklaart het zich, dat Israels, zoodra hij Rutgers gezien had, er zijn tijd en zijn moeite voor gaf, om de uitdrukking die uit heel zijn persoon sprak, in een massaal meesterstuk weer te geven.

Voor mij is Rutgers de rijkste steun in mijn levensstrijd geweest, en ik voel het daarom zoo diep, dat 't einde van ons innig saamleven een heengaan was van mijn trouwsten vriend, onderwijl zwakheid mij niet toeliet, hem nog de hand van trouw ten afscheid te drukken.

Ook zijn begrafenis heb ik niet mogen bijwonen.

Maar al roofde dit mij de anders zoo goed doende heiliging van de uitvaart, in mijn hart ligt Rutgers als mijn *alter ego* besloten, tot de ure komt, dat ook ik hem volgen mag.

KUYPER.

's-Gravenhage, 20 Maart 1917.